

Rapport explicativ

tar la

**lescha chantunala
davart la protecziun da la
natira e da la patria
(LNPR)**

Cuntegn

I. Situaziun da partenza.....	4
1. Noziun "protecziun da la natira e da la patria"	4
2. Protecziun da la natira e da la patria sco incumbensa publica.....	4
3. Dretg federal davart la protecziun da la natira e da la patria	5
3.1 Art. 78 da la constituziun federala (CF)	5
3.2 Lescha federala davart la protecziun da la natira e da la patria.....	6
3.3 Ordinaziuns da la confederaziun	6
4. Basa giuridica chantunala	7
II. Motivs per ina reorganisaziun da la lescha.....	8
III. Finamiras e puncts centrals dal project	9
IV. Relaziun tar il dretg davart la planisaziun dal territori	10
V. Consequenzas finanzialas	11
VI. Remartgas davart las singulas disposiziuns	12
I. Disposiziuns generalas	12
Art. 1 Intent.....	12
Art. 2 Cumpetenz.....	13
Art. 3 Execuziun d'incumbensas publicas	13
Art. 4 Inventaris chantunals	14
Art. 5 Mesiras da protecziun.....	15
Art. 6 Mesiras preventivas.....	16
Art. 7 Cumissiun per la protecziun da la natira e da la patria	16
Art. 8 Collavuraziun ed infurmaziun.....	17
II. Protecziun da la cuntrada e da la natira.....	18
1. Protecziun da la cuntrada e parcs	18
Art. 9 Objects da proteger	18
Art. 10 Inventari chantunal da la protecziun da la cuntrada	18
Art. 11 Mesiras da protecziun spezialas.....	19
Art. 12 Parcs d'impurtanza chantunala.....	19
2. Protecziun da la natira.....	20
A. Protecziun dals biotops	20
Art. 13 Objects da proteger	20
Art. 14 Inventari chantunal dals biotops degns da vegnir protegids	20
Art. 15 Cumpensaziun ecologica.....	21
Art. 16 Taxa da cumpensaziun.....	21
B. Protecziun da las spezias.....	22
Art. 17 Plantas protegidas dal chantun.....	22

Art. 18	<i>Territoris da protecziun da las plantas</i>	22
Art. 19	<i>Bulieus</i>	23
Art. 20	<i>Animals protegids dal chantun</i>	23
III.	Protecziun da la patria	23
1.	En general	23
Art. 21	<i>Objects da proteger</i>	23
2.	Tgira da monuments	24
Art. 22	<i>Inventari chantunal dals edifizis</i>	24
Art. 23	<i>Protecziun chantunala</i>	25
Art. 24	<i>Effects da la protecziun</i>	25
Art. 25	<i>Intervenziuns en monuments architectonics protegids dal chantun</i>	25
3.	Bains culturals movibels	26
Art. 26 fin 28	.....	26
4.	Lieus da chats e chats archeologics	27
Art. 29	<i>Lieus da chats archeologics</i>	27
Art. 30	<i>Exchavaziuns archeologicas</i>	27
Art. 31	<i>Obligaziun da tolerar</i>	27
Art. 32	<i>Proprietad da chats archeologics</i>	28
IV.	Disposiziuns finanzialas / contribuziuns chantunalas	28
Art. 33	<i>Contribuziuns chantunalas 1. mesiras da la protecziun da la cuntrada e da la natira</i>	28
Art. 34	<i>2. parcs</i>	29
Art. 35	<i>3. mesiras da la protecziun da la patria</i>	30
Art. 36	<i>4. perscrutaziun, scolaziun, lavur da publicitad</i>	30
Art. 37	<i>Finanziaziun</i>	30
V.	Protecziun giuridica	32
Art. 38	<i>Procedura da meds legals</i>	32
VI.	Disposiziuns penals e restabiliment dal stadi legal	33
Art. 39	<i>Violaziun dal dretg chantunal 1. surpassaments</i>	33
Art. 40	<i>2. applicaziun per persunas giuridicas e per societads commercialas</i>	33
Art. 41	<i>Autoritad cumpetenta / procedura</i>	34
Art. 42	<i>Confiscaziun</i>	34
Art. 43	<i>Restabiliment dal stadi legal</i>	34
VII.	Disposiziuns finalas	35
Art. 44	<i>Aboliziun dal dretg vertent</i>	35
Art. 45	<i>Midada dal dretg vertent</i>	35
Art. 46	<i>Aboliziun dal fond per la protecziun da la natira e da la patria</i>	35
Art. 47	<i>Referendum ed entrada en vigur</i>	36

I. Situaziun da partenza

1. Noziun "protecziun da la natira e da la patria"

Cun "protecziun da la natira e da la patria" èn manegiadas en general las stentas che derivan d'instituziuns privatas e publicas, che sa refereschan tant al territori sco er ad objects e che han l'intent da proteger ils elements natirals e culturals da la cuntrada en moda persistenta. Temicamain cumpiglia la noziun da la protecziun da la natira e da la patria – sco quai ch'ella è francada en la tradiziun giuridica svizra – la protecziun da la natira (biotops, animals e plantas), la protecziun da la cuntrada (cuntrada, monuments natirals) sco er la protecziun da maletgs da lieus d'impurtanza istorica, da lieus istorics e da monuments architectonics e culturals.

Tant la constituziun federala (art. 78 CF) sco er la lescha federala davart la protecziun da la natira e da la patria (LNP) dovran la noziun dubla "protecziun da la natira e da la patria" sco unitad. Quai ha raschuns istoricas, ma er praticas. Ils objects da proteger èn elements da la cuntrada e savens influenzads da l'uman; i sa tracta pia da cuntrada culturala en il senn il pli vast. Il project da lescha qua avant maun suonda – tant areguard il cuntegn sco er areguard il champ d'applicaziun – la terminologia dal dretg federal.

2. Protecziun da la natira e da la patria sco incumbensa publica

Tras la diminuziun dals spazis da viver natirals èn bleras spezias da plantas e d'animals indigenas periclitadas u schizunt en privel da vegnir extirpadas. Da tscherts tips da biotops datti oz mo pli restanzas. Dapi l'onn 1850 èn vegnidas sientadas, cuvertas u surbajegiadadas 90 pertschient da las zonas umidas. Da las numerusas palids autas d'ina giada existan mo pli fragments. In svilup sumegliant sa mussa er en auters spazis da viver natirals, p.ex. tar las ognas, tar ils tschispets sitgs e tar las rivas. Da quest impovriment è er pertutgada la varietad da las spezias d'animals e da plantas. Dunsainas da spezias d'utschels cuants èn svanidas, vegnidas decimadas u daventadas fitg raras. Da las 16 spezias d'amfibis protegidas dal dretg federal èn trais gia extirpadas, quatter èn en privel da vegnir extirpadas a vista pli lunga, tschintg en periclitadas sin plaun regional e mo quatter n'èn betg periclitadas per il mument. Sumeglianta è la situaziun dals reptils e da differentas spezias d'insects. Ultra da quai èn var 30 pertschient da las spezias da plantas indigenas periclitadas u gia svanidas.

Perquai ch'il squitsch da midadas crescha ad in crescher, sveglia er la protecziun da cuntradas intactas e da bains culturals tradiziunals pli e pli fitg l'interess public. Il displaschair davart las grondas perditas da cuntradas natirals, da maletgs genuins da lieus, da lieus istorics e da monuments culturals, ma er la malcontentientscha cun la concepziun d'edifizis novs, che vegn resentida en blers lieus sco

manglusa, han rinforzà en la populaziun il basegn da proteger l'ambient famigliar, l'ambient che furma l'atgna identitad.

Tras quest svilup n'èn vegnidas e na vegnan betg mo la natira e las cuntradas natirals midadas decisivamain e – betg darar – svalitadas, mabain da medema maniera er l'ambient ch'è sa sviluppà durant tschientaners e ch'è vegnì furmà da l'uman. La responsabladad etica oblighescha l'uman da tractar cun quità tant la natira sco part da la creaziun, sco er l'ierta architectonica da nossas perdavantas e da noss perdavants. Che las cuntradas natirals e culturalas intactas sco er ils maletgs genuins da la cuntrada e da lieus existian er vinavant, è dentant er en l'interess economic dal stadi e da la populaziun. Cuntradas monotonas e maletgs lungurus da lieus n'èn ni ina patria per la populaziun indigena ni ina basa d'existenza per il turissem. Grondas parts da la populaziun chapeschan pli e pli che la protecziun da la natira e da la patria è ina da las incumbensas impurtantas e prioritarias dal stadi.

3. Dretg federal davart la protecziun da la natira e da la patria

3.1 Art. 78 da la constituziun federala (CF)

Tras l'integraziun d'in artigel davart la protecziun da la natira e da la patria en la constituziun federala l'onn 1962 (art. 24sexies da la veglia CF, oz art. 78 CF) sco er tras la midada da tal l'onn 1987 (acceptaziun da l'uschenumnada iniziativa da Rothenthurm) è la protecziun da la natira e da la patria daventada ina incumbensa costituziunala da la confederaziun e dals chantuns.

Art. 78 Protecziun da la natira e da la patria

¹ Per la protecziun da la natira e da la patria èn cumpetents ils chantuns.

² Ademplind sias incumbensas resguarda la confederaziun ils interess da la protecziun da la natira e da la patria. Ella ha quità da cuntradas, da maletgs dal lieu, da lieus istorics sco er da monuments da natira e da cultura; ella mantegna quels en lur furma integrala, sche l'interess public pretenda quai.

³ Ella po sustegnair las stentas da la protecziun da la natira e da la patria ed acquistar u segirar tras contract u tras expropriaziun objects da muntada per l'entira Svizra.

⁴ Ella relascha prescripziuns per la protecziun da la fauna e flora e per mantegnair lur spazis da viver en la varietad natirala. Ella protegia las spezias periclitadas da l'extirpaziun.

⁵ Palids e cuntradas da pali da bellezza particulara e da muntada per l'entira Svizra èn protegidas. En quellas na dastgan vegnir construids nagins stabiliments, ed igl è er scumandà da far midadas dal terren. Excepidas èn installaziuns che servan a la protecziun u a l'utilisaziun agricola da fin uss da las palids e da las cuntradas da pali.

L'art. 78 CF exprima principalmain che la protecziun da la natira e da la patria è chausa dals chantuns – cun excepziun da la protecziun da las spezias e dals biotops sco er da la protecziun da palids e da cuntradas da pali. Ils chantuns han – cun auters plets – da prender las mesiras necessarias per garantir la protecziun da la natira e da la patria.

3.2 Lescha federala davart la protecziun da la natira e da la patria

La basa la pli impurtanta dal dretg federal davart la protecziun da la natira e da la patria è la lescha federala dal 1. da fanadur 1966 davart la protecziun da la natira e da la patria (LNP). Ulteriurs elements sa chattan en la lescha federala dals 22 da fanadur 1979 davart la planisaziun dal territori (LPT), en la lescha federala dals 7 d'october 1983 davart la protecziun da l'ambient (LPAmb), en la lescha federala dals 4 d'october 1985 davart vias e sendas da viandar (LVS) ed en la lescha federala dals 20 da zercladur 1986 davart la chatscha e la protecziun dals mamifers e dals utschels selvadis (lescha da chatscha, LCP).

La LNP sa basa sin l'idea che la confederaziun exaureschia dal tuttafatg las cum-petenzas che la constituziun federala surdat ad ella. La LNP cuntegna principal-main ils suandants secturs:

- mantegniment da la protecziun da la natira, da la protecziun da la patria e da la tgira da monuments, cur ch'i vegnan ademplidas incumbensas federalas;
- promoziun finanziala da la protecziun da la natira, da la protecziun da la patria e da la tgira da monuments tras la confederaziun;
- protecziun da la fauna e da la flora indigena (protecziun da las spezias);
- protecziun da las palids e da las cuntradas da palì da bellezza particulara e d'impurtanza naziunala;
- endrizzament e gestiun da parcs d'impurtanza naziunala.

3.3 Ordinaziuns da la confederaziun

La LNP deleghescha numerusas incumbensas al cussegl federal. Las disposiziuns executivas las pli impurtantas sa chattan en l'ordinaziun dals 16 da schaner 1991 davart la protecziun da la natira e da la patria (ONP). Là vegnan concretisadas las prescripziuns da la LNP, cunzunt areguard la promoziun finanziala da las stentas da la protecziun da la natira e da la patria, areguard la protecziun da las spezias sco er areguard la protecziun da las palids e da las cuntradas da palì da bellezza particulara e d'impurtanza naziunala.

Ulteriuras ordinaziuns dal cussegl federal pertutgan ils inventaris federals dals objects d'impurtanza naziunala (inventari federal da las cuntradas e dals monuments natirals d'impurtanza naziunala [IFC], inventari dals maletgs da lieus svizzers degns da vegnir protegids [ISOS], inventari da las vias da comunicaziun istoricas da la Svizra [IVS]), la protecziun dals biotops (zonas umidas; palids autas e palids transizionalas; palids planivas; plazzas da fregar per amfibis), las cuntradas da palì da bellezza particulara e d'impurtanza naziunala sco er ils parcs d'impurtanza naziunala.

4. Basa giuridica chantunala

Il relaschs giuridics ils pli impurtants che reglan la protecziun u il mantegniment da la natira e da la patria sin plaun chantunal, èn:

L'art. 81 al. 2 e 3 da la constituziun chantunala (CC). En l'art. 81 al. 2 e 3 surdat la constituziun chantunala al chantun ed a las vischnancas l'incumbensa lianta da procurar per il mantegniment e per la protecziun da la fauna e da la flora sco er da lur spazis da viver e da prender mesiras per mantegnair e per proteger cuntradas e maletgs da lieus, lieus istorics sco er objects natirals e bains culturals da valor.

L'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria dals 27 da november 1946. Questa ordinaziun che sa basa sin l'art. 111 al. 1 e 2 sco er sin l'art. 117 da la lescha introductiva tar il cudesch civil svizzer (LItCCS) – pli baud art. 139 LItCCS –è anc adina la basa giuridica chantunala la pli impurtanta sin il champ da la protecziun da la natira e da la patria. Ella oblighescha il chantun e las vischnancas da defender ils interess da la protecziun da la natira e da la patria, circumscriva las competenzas e las incumbensas da la regenza e da las vischnancas e cuntegna disposiziuns spezialas davart ils dretgs e davart las obligaziuns da las proprietarias e dals proprietaris.

La lescha per promover la protecziun da la natira e da la patria en il chantun Grischun dals 24 d'october 1965. Questa lescha è ina cumplettaziun da l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria ed è vegnida fatga sin basa da l'experiencescha ch'il chantun e che las vischnancas n'eran betg pli en cas d'ademplier las incumbensas sin il champ da la protecziun da la natira e da la patria senza forzas supplementaras. Sco ch'il num di, è questa lescha en emprima lingia in relasch da promoziun che permetta al chantun da subvenziunar pli fitg las mesiras da la tgira da monuments sco er da la protecziun da la natira e da la cuntrada.

La lescha davart la protecziun da las plantas e dals bulieus dals 8 da fanadur 1975. Questa lescha cuntegna ina glista da las plantas ch'èn protegidas sin il territori dal chantun Grischun e regla en general la protecziun da plantas selvadias e da bulieus. Cun excepziun da las disposiziuns davart la protecziun dals bulieus è questa lescha antiquada e stat per part schizunt en cuntradicziun cun il dretg federal.

Autras disposiziuns chantunalas impurtantas davart la protecziun da la natira e da la patria sa chattan en la *lescha davart la planisaziun dal territori per il chantun Grischun (LPTGR) dals 6 da december 2004*; qua sa tracti – ultra da regulaziuns tematicas – cunzunt er da regulaziuns instrumentalas. La LPTGR regla principalmain las competenzas, ils instruments, las organisaziuns e las proceduras; cun auters plets respunda ella la dumonda, tgi che realisescha cun tge instruments en

tge procedura las finamiras ed ils princips da la protecziun da la natira e da la patria.

II. Motivs per ina reorganisaziun da la lescha

La legislaziun chantunala vertenta davart la protecziun da la natira e da la patria, che datescha principalmain da l'onn 1946, sto vegnir repassada fundamentalmain ed adattada en plirs regards.

A favur d'ina reorganisaziun totala dal dretg chantunal davart la protecziun da la natira e da la patria – cun abolir a medem temp l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria, la lescha per promover la protecziun da la natira e da la patria e la lescha davart la protecziun da las plantas e dals bulieus – pledan ils suandants motivs principals:

- Ils relaschs chantunals davart la protecziun da la natira e da la patria èn per part antiquads, èn incumplets e n'adempleschan betg pli las pretensiuns dal dretg federal. L'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria datescha da l'onn 1946, la lescha per promover la protecziun da la natira e da la patria da l'onn 1965. Consequentamain na tegnan ils dus relaschs betg pli quint dal svilup ch'igl ha dà en il fratemp en il dretg federal e stattan schizunt en cuntradicziun cun tal. La lescha davart la protecziun da las plantas e dals bulieus da l'onn 1975 è medemamain antiquada e cuntegna – cunzunt areguard la protecziun da las plantas – interferenzas e cuntradicziuns cun il dretg federal.
- Sin basa da la lescha federala davart la protecziun da la natira e da la patria ha il cussegl federal relaschè numerusas ordinaziuns executivas che ston vegnir realisadas dals chantuns. Questa incumbensa pretenda cleraz regulaziuns da cumpetenzza e da procedura en il dretg chantunal.
- Per incumbensas impurtantas – en spezial per la protecziun dals biotops, per la tgira e per il mantegniment dal maletg genuin da la cuntrada e dal lieu sco er d'edifizis da valur artistica u istorica – na cuntegna il dretg chantunal davart la protecziun da la natira e da la patria naginas regulaziuns u mo regulaziuns rudimentaras. Quest vacuum è problematic ord vista dal stadi da dretg e strapatscha il princip da legalitad.
- En blers secturs dal dretg chantunal davart la protecziun da la natira e da la patria n'èn las cumpetenzas e las proceduras betg regladas cleramain. Ina situaziun che chaschuna intschertezzas giuridicas e largias en l'execuziun da la legislaziun.
- In basegn d'adattaziun è er avant maun pervia dal svilup ch'igl ha dà ils ultims onns en auters secturs giuridics, en spezial sin il champ da la planisaziun dal

territori. Qua ston vegnir coordinads ils dus champs giuridics, resguardond la nova scienza e la nova giurisdicziun.

En vista a quest grond dumber da puncts da revisiun è la regenza da l'avis ch'i saja bun da reorganisar cumplettaimain la legislaziun chantunala davart la protecziun da la natira e da la patria sin il stgalim d'ina lescha. Mo tras ina revisiun parziala da l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria na pon questas mancanzas betg vegnir eliminadas, perquai che blers puncts da revisiun concernan la relaziun tranter il chantun e las vischnancas e tangheschan ils dretgs e las obligaziuns da las proprietarias e dals proprietaris da bains immobigliars. Ultra da quai pledan er motivs da la survesaivladad, da la cumpactadad e da la legibladad per ina revisiun totala e per ina regulaziun sin il stgalim d'ina lescha formala.

III. Finamiras e puncts centrals dal project

Il sboz da la lescha qua avant maun ha principalmain la finamira d'ordinar ils secturs da la protecziun da la natira, da la cuntrada e da la patria tenor criteris unitars e d'abolir a medem temp las disposiziuns antiquadas ch'èn sparpagliadas en differents relaschs.

Ils puncts centrals dal project prevesan:

- d'actualisar e da concretisar il dretg chantunal davart la protecziun da la natira e da la patria, resguardond las prescripziuns ed il svilup giuridic dal dretg federal;
- da garantir l'execuziun dal dretg federal;
- da cumplettar il dretg federal cunzunt areguard la protecziun da las spezias ed areguard la protecziun da monuments natirals e culturals;
- da reparter las cumpetenzas sin il chantun e sin las vischnancas;
- da fixar las cumpetenzas dals organs executivs (regenza, posts spezialisads) e da garantir la coordinaziun tranter las differentas instanzas executivas;
- da coordinar il project cun las finamiras e cun ils princips da la planisaziun dal territori; da concepir il project tenor ils instruments da la planisaziun dal territori ch'èn disponibels e che ston vegnir applitgads per cuntanscher las finamiras ed ils princips;
- da circumscriber ils objects da proteger sco er da reglar las mesiras da protecziun e lur finanziaziun;
- da procurar ch'ils posts spezialisads cumpetents elavurian sistematicamain infurmaziuns da basa;

- da reorganisar e da precisar ils instruments che promovon las mesiras da la protecziun da la natira e da la patria;
- da simplifitgar ils andaments e la finanziaziun da las mesiras da promoziun (abolir il fond per la protecziun da la natira e da la patria);
- da francar la protecziun giuridica sco er las sancziuns penalas ed administrativas.

La repartiziun vertenta da las cumpetenzas tranter il chantun e las vischnancas è sa cumprovada e duai da princip vegnir mantegnida senza midadas. Conform a la pratica vertenta vegn il chantun autorisà ed obligà da far inventaris chantunals da territoris e d'objects d'impurtanza regiunala ch'èn degns da vegnir protegids. Las finamiras da protecziun vegnan realisadas en moda lianta cun agid da l'instrumentari dal dretg davart la planisaziun dal territori (plans directivs, plans d'utilisaziun, prescripziuns chantunals da construcziun e.u.v.). Perquai che la protecziun da la natira e da la patria ha – sco ch'i vegn anc precisà – numerus puncts cuminaivels e bleras interfatschas cun il dretg davart la planisaziun dal territori, duai ella vegnir coordinada uschè bain sco pussaivel cun il dretg da la planisaziun dal territori.

Relaschond ina lescha chantunala cumplessiva davart la protecziun da la natira e da la patria, pon vegnir abolids differents relaschs chantunals existents, en spezial l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria da l'onn 1946, la lescha per promover la protecziun da la natira e da la patria da l'onn 1965 e la lescha davart la protecziun da las plantas e dals bulieus da l'onn 1975.

IV. Relaziun tar il dretg davart la planisaziun dal territori

Il dretg davart la protecziun da la natira e da la patria ed il dretg davart la planisaziun dal territori cumpletteschan in l'auter e ston vegnir coordinads tematicamain e formalmain. Nua ch'igl exista in basegn da coordinaziun essenzial tranter la protecziun da la natira e da la patria ed autras activitads cun in effect sin il territori, è l'instrumentari da la planisaziun dal territori (cunzunt la planisaziun directiva e la planisaziun d'utilisaziun) adattà per sclerir dumondas avertas.

Il dretg davart la protecziun da la natira e da la patria regla il cuntegn dals aspects da la protecziun da la natira e da la patria. El di, tge objects che meritan ina protecziun speziala resp. che duain vegnir schanegiads uschè bain sco pussaivel, circumscriva las finamiras da protecziun, definescha ils objects da proteger e regla en general las mesiras da protecziun. Da princip èn las finamiras las pli impurtantas dal dretg davart la protecziun da la natira e da la patria gia fixadas en la constituiun federala (art. 78 CF) ed en la lescha federala davart la protecziun da la natira e da la patria. Il sboz da la lescha qua avant maun precisescha e concretise-

scha quests princips, resguardond las relaziuns, ils basegns e las pretensiuns spezialas dal chantun Grischun.

La protecziun concreta dals territoris e dals objects ch'èn degns da vegnir protegids vegn fatga en emprima lingia cun agid da l'instrumentari dal dretg davart la planisaziun dal territori. Sin plaun surcommunal garanteschon ils plans directivs che la protecziun saja lianta per las autoritads; sin plaun communal reglan ils plans d'utilisaziun e las prescripziuns d'utilisaziun che la protecziun sco er che l'utilisaziun dal terren admissibla resp. inadmissibla sajan liantas per las proprietarias e per ils proprietaris da bains immobigliars. Tras la determinaziun da zonas da protecziun èn scumandadas tut las activitads che midan il terren e che cuntrafan a l'intent da protecziun. Il dretg davart la protecziun da la natira e da la patria ed il dretg davart la planisaziun dal territori cumpletteschan pia in l'auter; il dretg davart la protecziun da la natira e da la patria fixescha las pretensiuns che valan per ils objects da proteger, il dretg da la planisaziun dal territori metta a disposiziun l'instrumentari per metter sut protecziun quests objects. Sin quest concept sa basa er la planisaziun directiva chantunala.

Mo cun in scumond da construcziun e da midadas na pon las finamiras da la protecziun da la natira e da la patria dentant betg vegnir cuntanschidas. Per quest intent dovri mesiras pli vastas, en spezial la garanzia ch'ils objects da proteger vegnian mantegnids, tgirads e sche necessari reconstruids. Questa garanzia vegn realisada regularmain sin basa da cunvegns cun las proprietarias e cun ils proprietaris da bains immobigliars sco er cun las cultivaturas e cun ils cultivaturs.

Envers autras leschas che concernan il territori (p.ex. en il sector da la chatscha, da la pestga, da l'agricultura, da la protecziun da las auas) ha la lescha chantunala davart la protecziun da la natira e da la patria qua avant maun ina relaziun da coordinaziun, quai vul dir ni la LNPGR ni autras politicas sectorialas n'han ina posiziun da precedenza.

V. Consequenzas finanzialas

La lescha chantunala davart la protecziun da la natira e da la patria qua avant maun chaschuna custs supplementars per il chantun en ils suandants secturs:

- L'inventarisaziun generala da tut ils edifizis ch'èn degns da vegnir protegids en il chantun (art. 22) chaschuna a media ed a lunga vista custs supplementars per la tgira da monuments. Quest project vegn dentant a durar plirs onns; en cas da basegn pon ils custs supplementars necessarias vegnir cumpensads tras spustaments interns.
- Tras quai ch'il chantun ha la pussaivladad da sustegnair las stentas da las regions e da las vischnancas per projectar, per construir e per manar parcs

natirals d'impurtanza chantunala, resultan custs supplementars da ca. 250'000 francs (art. 12, 34). Quests custs supplementars resultan dentant mo, sche la confederaziun na renconuscha betg il parc Ela sco parc regional d'impurtanza naziunala e sch'il chantun fa diever da la pussaivladad da renconuscher il parc Ela sco parc d'impurtanza chantunala (cf. latiers er las explicaziuns tar l'art. 12).

- Er l'extensiun dal catalog da mesiras da promoziun (art. 33 fin 36) chaschuna tscherts custs supplementars. I sto dentant vegnir remartgà che questas expensas supplementaras vegnan pajadas cun daners or dal fond da la lottaria naziunala.

Ina quantificaziun da tut ils custs supplementars per il chantun è actualmain difficila, perquai che las consequenzas finanzialas da las incumbensas per gronda part novas n'èn betg previsiblas. Tenor la valitaziun actuala dastgassan las expensas annualas supplementaras importar cleramain main ch'in mez milliun francs (e da quels daners deriva ina gronda part or dal fond da la lottaria naziunala).

VI. Remartgas davart las singulas disposiziuns

I. Disposiziuns generalas

Art. 1 Intent

L'artitgel davart l'intent circumscriba las finamiras ed ils princips ils pli impurtants da la lescha e concretisescha l'incumbensa che l'art. 81 al. 3 da la constituziun chantunala surdat al chantun ed a las vischnancas, numnadamain da prender mesiras per mantegnair e per proteger cuntradas e maletgs da lieus, lieus istorics sco er objects natirals e bains culturals da valur.

L'al. 1 concretisescha ils secturs da protecziun da la lescha chantunala davart la protecziun da la natira e da la patria ed als structurescha tenor finamiras da protecziun conform a la sistematica da la lescha.

Las finamiras da protecziun èn:

- mantegnair ed augmentar la valur da cuntradas degnas da vegnir protegidas;
- proteger ils animals, las plantas ed ils bulieus indigens sco er mantegnair e restabilir lur spazis da viver natirals (biotops);
- proteger, mantegnair e tgirar l'ierta istoric-culturala, en spezial maletgs da lieus, gruppas d'edifizis e singuls edificis da valur, lur equipament sco er lieus da chats e chats archeologics.

Promovidas e sustegnidas vegnan questas incumbensas cun impuls finanzials, en spezial cun mesiras da promoziun finanzialas che han l'intent da proteger, da mantegnair e da tgirar singuls objects da proteger (lit. d).

L'al. 2 precisascha d'ina vart che la lescha chantunala davart la protecziun da la natira e da la patria stgaffescha la basa per cumplettar la legislaziun federala davart la protecziun da la natira e da la patria, e da l'autra vart ch'ella regla las premissas per exequir tala.

Art. 2   Cumpetenzza

La presumziun da l'al. 1, ch'il chantun saja cumpetent per exequir il dretg federal, correspunda a la pratica vertenta. Cun excepziun dal dretg federal che po vegnir applitgà directamain e ch'è liant er per las vischnancas (p.ex. en il sector da la protecziun da las spezias ed almain per part er da la protecziun dals biotops), è l'execuziun dal dretg federal chaussa dal chantun. Ils detagls da questa execuziun vegnan reglads – sche necessari – en la lescha qua avant maun u resultan dal dretg chantunal davart la planisaziun dal territori.

Entaifer il chantun è l'execuziun da princip chaussa dals posts spezialisads (uffizi per la natira e l'ambient, tgira da monuments resp. servetsch archeologic). Questa presumziun da la cumpetenzza garantescha ch'il dretg federal e chantunal vegn exequì senza largias.

Art. 3   Execuziun d'incumbensas publicas

L'art. 81 al. 3 da la constituziun chantunala oblighescha il chantun e las vischnancas da prender mesiras per mantegnair e per proteger cuntradas e maletgs da lieus, lieus istorics sco er objects natirals e bains culturals da valor. Las regulaziuns da l'art. 3 han l'intent da garantir la procedura da questa incumbensa constituziunala. En connex cun l'execuziun da lur incumbensas vegnan il chantun e las vischnancas obligads da procurar ch'ils objects da proteger ch'èn menziunads spezialmain (cuntradas degnas da vegnir protegidas, spazis da viver natirals dals animals e da las plantas indigenas, maletgs da lieus, gruppas d'edifizis e singuls edifizis da valor sco er lieus da chats archeologics) vegnian schanegiads e – sche lur mantegniment integral vegn cumandà en l'interess public – ch'els vegnian mantegnids (al. 1). La finamira da protecziun è pia quella da schanegiar resp. da mantegnair da princip l'object da proteger. Ils objects da proteger vegnan circumscrits pli detagliadamain e concretisads en la part speziala da la lescha qua avant maun.

L'al. 2 definescha, tge ch'ins sto chapir sut incumbensas che han da vegnir ademplidas dal chantun resp. da las vischnancas. Talas incumbensas èn en emprima lingia la planisaziun, la construcziun, la midada ed il mantegniment d'agens edifizis e stabiliments, ma er il relasch resp. l'approvaziun da mesiras da la planisaziun dal territori (p.ex. planisaziun directiva e planisaziun d'utilisaziun), la surdada da con-

cessiuns e da permissiuns, p.ex. per ovras idraulicas, per stabiliments da traffic sco er per edifizis publics e privats. Plinavant tutga er la concessiun da contribuziuns a planisaziuns, ad edifizis ed a stabiliments tar questas incumbensas.

Dal mantegniment integral da l'object da proteger dastga vegnir divergià mo, sche auters interess equivalents u pli impurtants s'opponan a las finamiras da protecziun. Ils interess ston pia vegnir considerads en mintga cas singul: Per quest intent ston tut ils interess relevants l'emprim vegnir eruids ed evaluads ed alura vegnir validads en moda uschè cumplessiva sco pussaivel en la decisiun.

Sch'il donn vi da l'object da proteger na po betg vegnir evità, procuran il chantun u las vischnancas che la chaschunadra u ch'il chaschunader prendia mesiras spezialas per la meglra protecziun pussaivla, per il restabiliment u per ina cumpensaziun adequata. Ils custs per questas mesiras vegnan adossads a la chaschunadra ed al chaschunader (dapli en quest connex en l'art. 16).

Art. 4 Inventaris chantunals

L'al. 1 oblighescha il chantun da far inventaris davart las cuntradas degnas da vegnir protegidas, davart ils spazis da viver natirals dals animals e da las plantas indigenas sco er davart maletgs da lieus, davart gruppas d'edifizis e davart singuls edifizis da valor. Quests inventaris èn registers spezialas che n'han – per sasezs – naginas consequenzas giuridicas directas. Gia il dretg vertent prevesa tals registers – ubain inventaris – en l'art. 15 da l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria. En cumplettaziun dals inventaris federals existents sco er sin basa da la pratica vertenta han ils inventaris chantunals l'intent:

- da registrar ils objects da proteger tenor lur impurtanza e d'als suttametter ad ina protecziun pli intensiva;
- da permetter al pievel ed a las autoritads dal chantun da survegnir enconuschientscha da l'effectiv d'objects da proteger ch'èn oz anc avant maun;
- da circumscriber las consequenzas giuridicas che resultan tras l'inscripziun d'objects da proteger en in inventari.

Impurtant en quest connex: in object vegn inscrit en in inventari chantunal mo sin basa da criteris scientifics, sco sia rarezza, sia periclitaziun, sia particularitad e.u.v. (al. 2).

Sch'in object da proteger vegn inscrit en in inventari, na vegn quest object betg mess automaticamain sut protecziun. Ils inventaris chantunals èn mo la basa e la cundiziun generala per mussar, sch'in object è degn da vegnir protegì. Quai na vul dentant betg dir ch'ils inventaris n'hajan betg ina relevanza giuridica per il chantun e per las vischnancas. Tenor l'art. 6 al. 1 da la lescha federala davart la planisaziun dal territori (LPT) sco er tenor l'art. 7 al. 1 da la lescha davart la planisaziun

dal territori per il chantun Grischun (LPTGR) han las instituziuns ch'èn responsablas per la planisaziun da procurar per las infurmaziuns da basa ch'èn necessarias per lur planisaziuns. Basas da planisaziun impurtantas en il senn da questas disposiziuns èn ils inventaris federals e chantunals (art. 3 al. 1 da l'ordinaziun davart la planisaziun dal territori per il chantun Grischun [OPTGR]). Ils inventaris èn pia basas indispensablas ed agids da valitaziun materials per la planisaziun directiva chantunala e per la planisaziun d'utilisaziun communal.

La protecziun lianta e definitiva d'in object inventarisà ha lieu tras sia integraziun en ils plans directivs resp. en ils plans d'utilisaziun. En quest connex han il chantun e las vischnancas ina libertad da decider relativamain gronda. Er sch'i vegn desistì d'integrar in inventari en ils plans directivs resp. en ils plans d'utilisaziun, na perda el betg dal tutfatg sia impurtanza. Ademplind incumbensas publicas (p.ex. tar la surdada da permissiuns da construcziun) èn las instanzas che applitgeschan il dretg numnadamain obligadas da resguardar ils inventaris en il rom da la consideraziun dals interess (al. 4). Senza inventaris stuessan ils fatgs vegnir sclerids minuziusamain en mintga cas singul, avant ch'i pudess vegnir decidì davart in project; quai che fiss cumbinà cun blier temp e bliers custs a quint da las patronas u dals patrons da construcziun. En quest regard en inventaris pia er in agid impurtant per la planisaziun e per la projectaziun.

Art. 5 Mesiras da protecziun

In object ch'è degn da vegnir protegì vegn mess sut protecziun – sco gist explitgà – en emprima lingia tras mesiras dal dretg davart la planisaziun dal territori. Sch'in object vegn integrà en la planisaziun directiva chantunala, daventa la protecziun lianta per las autoritads (art. 9 al. 1 LPT); la protecziun definitiva, ch'è lianta per las proprietarias e per ils proprietaris da bains immobigliars, ha lieu en il rom da la planisaziun d'utilisaziun communal (art. 22 ss. LPTGR), saja quai tras l'integraziun en ina zona per la protecziun da la natira (art. 33 LPTGR), en ina zona per la protecziun da la cuntrada (art. 34 LPTGR), en ina zona d'archeologia (art. 36 LPTGR), en in'otra zona da protecziun adattada (art. 26 al. 3 frasa 2 LPTGR) u en il plan general da furmaziun (art. 42 ss. LPTGR). La procedura sa drizza tenor las disposiziuns dal dretg davart la planisaziun dal territori.

Ultra dals instruments dal dretg davart la planisaziun dal territori han il chantun e las vischnancas la pussaivladad da metter sut protecziun objects degns da vegnir protegids, e quai cun agid da disposiziuns, resguardond las reglas generalas da procedura dal dretg administrativ (concessiun da l'attenziun giuridica, obligaziun da motivaziun, existenza d'in interess public, observaziun dal princip da la proporzionalitad, pussaivladad da far recurs e.u.v.).

Las mesiras da mantegniment e da tgira vi dals objects ch'èn degns da vegnir protegids vegnan realisadas en furma da cunvegns cun las proprietarias e cun ils

proprietaris da bains immobigliars resp. cun las cultivaturas e cun ils cultivaturs. Parts contrahentas èn – da la vart da la communidad – il chantun u ina vischnanca; da la vart da las persunas privatas èn quai las proprietarias ed ils proprietaris da bains immobigliars resp. las cultivaturas ed ils cultivaturs. La cunvegna po cuntegnair tut quai che gida a mantegnair ed a tgirar l'object ch'è degn da vegnir protegì. Ina cunvegna resulta en mintga cas mo, sch'i po vegnir garantì a la persuna privata ina cuntraprestaziun (indemnisaziun). Per quest motiv sa referescha il cuntegn da la cunvegna d'ina vart a l'obligaziun da la persuna privata da preschentar in cumportament che merita ina indemnisaziun, da l'otra vart a la dimensiun ed a las modalitads da l'indemnisaziun. Ils detagls davart ils dretgs e davart las obligaziuns vicendaivlas ston vegnir reglads en in'ordinaziun.

Art. 6 Mesiras preventivas

Per proteger directamain objects da proteger periclitads po il departament cumpetent ordinar mesiras da caracter preventiv, p.ex. scumonds da construcziun, da demoliziun u da midada. En cas da monuments architectonics pon talas mesiras sa referir tant a las parts exteriuras da l'object ed en spezial er ad eventualas "custaivladads" a l'intern da l'edifizi. Quai pon p.ex. esser picturas da paraid u da parlantschieu sura d'impurtanza extraordinaria, ch'eran nunenconuschentas fin ussa.

Per evitar donns irreversibels n'han recurs cunter talas ordinaziuns betg in effect suspensiv. Per garantir la segirezza giuridica sto vegnir instradada ina procedura per metter sut protecziun l'object (p.ex. en il senn da l'art. 23), e quai entaifer in tschert termin, suenter che la mesira preventiva è entrada en vigor. La protecziun preventiva daventa obsoleta, sche l'object na vegn definitivamain betg mess sut protecziun resp. sch'il post cumpetent refusa la protecziun definitiva entaifer quest termin.

Art. 7 Cumissiun per la protecziun da la natira e da la patria

La cumissiun chantunala per la protecziun da la natira e da la patria (CNP) è naschida al cumenzament da la legislaziun davart la protecziun da la natira e da la patria. Tenor l'art. 5 da l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria da l'onn 1946 convochescha la regenza ina cumissiun per la protecziun da la natira e da la patria. Quella ha l'incumbensa da giuditgar dumondas da la protecziun da la natira e da la patria per mauns da la regenza e da sutta-metter da sai anora a la regenza ed a las vischnancas propostas per mesiras spezialas. Ils emprims onns e decennis ha la CNP giuditgà en emprima lingua fatschentas quotidianas. Grazia a sia independenza ed a sia cumpetenzza professiunala ha ella surpiglià en il decurs dals onns ina rolla da mediaziun pli e pli impurtanta cun giuditgar e cun valitar las funcziuns suveranas statalas da la protecziun da la natira e da la patria, ed – en cas da basegn – cun defender quellas envers auters interess. En questa funcziun sco liom tranter la regenza, ils uffizis chantu-

nals, las patronas ed ils patrons da construcziun, las federaziuns e la populaziun ha la cumissiun adina puspè fatg buns servetschs da mediaziun ed ha gidà a chat-tar cumpromiss solids cunzunt en il rom da la consideraziun dals interess. Las incumbensas da la CNP èn er sa midadas fermamain tras l'extensiun dals posts spezialisads per la protecziun da la natira e da la patria (tgira da monuments, servetsch archeologic, uffizi per la tgira da la cuntrada e la protecziun da la natira) ils onns 1960. Empè da s'occupar mo cun dumondas da contribuziun e cun incumbensas operativas èsi daventà pli e pli impurtant da giuditgar e d'accompagnar en moda professiunala projects gronds e fatschentas d'impurtanza strategica.

En l'art. 7 vegnan concretisadas questas incumbensas per part novas da la CNP e messas sin ina clera basa giuridica. En quest connex vegni differenzià tranter incumbensas – per gronda part strategicas –, nua che la cumissiun sto vegnir tadlada obligoricamain (al. 2), ed incumbensas, nua che la cumissiun vegn envidada voluntarmain dal chantun e da las vischnancas da prender posiziun (al. 3) resp. nua ch'ella po far da sai anora propostas per mesiras spezialas (al. 4). La consultaziun obligatorica da la CNP concerna en spezial funcziuns suveranas statalas che han a lunga vista consequenzas (negativas) per ils objects che suttastattan a la protecziun da la natira e da la patria u che pon eventualmain schizunt chaschunar la perdita definitiva da tals objects. Da nov vegnan ils posts ch'èn cumpetents per la procedura obligads – tras l'al. 2 – da tadlar la CNP resp. d'envidar la CNP da prender posiziun, en cas ch'in dals causals da las lit. a fin g è avant maun.

La cumissiun po dentant er vegnir envidada dal chantun e da las vischnancas da prender posiziun davart ulteriuras dumondas (al. 3) u po far da sai anora propostas per mesiras spezialas sin il champ da la protecziun da la natira e da la patria per mauns da la regenza e da las vischnancas (al. 4).

La direcziun strategica da tut questas incumbensas da la cumissiun correspunda a la funcziun da cussegliaziun che la CNP ha gia oz. Da nov vegnan quests champs d'incumbensa circumscrips pli detagliadamain e concretisads. En quest senn vegn la CNP ad ademplir er en l'avegnir sia rolla politica impurtanta areguard la mediaziun, ed ella vegn a far buns servetschs da cussegliaziun sin tut ils stgalims da la procedura da decisiun.

Art. 8 Collavuraziun ed infurmaziun

Il princip general da cooperaziun pretenda ch'il chantun e che las vischnancas collavurian stretgamain, sch'i sa tracta d'exequir la legislaziun davart la protecziun da la natira e da la patria. L'al. 2 oblighescha las autoritads chantunales e communalas ch'èn cumpetentas per l'execuziun d'infurmar la populaziun davart las finamiras e davart las mesiras da la protecziun da la natira e da la patria. Questa incumbensa d'infurmaziun cumpiglia er l'obligaziun da dar a las burgaisas ed als burgais interessads access liber a tut las infurmaziuns da basa ch'èn relevantas per il terri-

tori, p.ex. inventaris, resultats da studis e d'expertisas e.u.v., e d'als laschar cooperar en moda adequata a la realisaziun da mesiras concretas sin il champ da la protecziun da la natira e da la patria.

Per facilitar l'adempliment da las incumbensas complexas che resultan per las vischnancas tras l'execuziun da la legislaziun davart la protecziun da la natira e da la patria, mettan ils posts spezialisads a disposiziun a las vischnancas agids adattads. Regularmain na dovran betg mo vischnancas pli pitschnas il sustegn e la cussegliaziun dals posts chantunals spezialisads en il sector da la protecziun da la natira e da la patria, fitg savens pretendan las mesiras da la protecziun da la natira e da la cuntrada, da la tgira da monuments e da l'archeologia enconuschientschas spezialas che mancan en la gronda part da las vischnancas.

II. Protecziun da la cuntrada e da la natira

1. PROTECZIUN DA LA CUNTRADA E PARCS

Art. 9 Objects da proteger

Sco objects che suttastattan a la protecziun da la cuntrada numna l'art. 1 lit. a LNP il maletg genuin da la cuntrada e dal lieu, ils lieus istorics sco er ils monuments natirals e culturals dal pajais. En il sector da la protecziun da la cuntrada na cuntegna il dretg federal dentant nagins criteris per determinar la dignitad da protecziun e l'impurtanza d'ina cuntrada tenor l'art. 4 lit. b LNP. Per mussar, tge ch'igl è manegià cun in "maletg genuin da la cuntrada" resp. tge cuntradas ch'èn degnas da vegnir protegidas, circumscriva l'art. 9 – a maun d'exempels – las pretensiuns che valan per la qualidad dals objects che suttastattan a la protecziun da la cuntrada. Questas disposiziuns han la finamira da concentrar la protecziun da la cuntrada sin quellas surfatschas e sin quels territoris ch'èn per gronda part anc intacts, sco p.ex. il Plaun Segnas (lit. c), u ch'èn degns da vegnir mantegnids sco perditgas da la cultivaziun tradiziunala, sco p.ex. las cuntradas da terrassa en l'Engiadina bassa, sco er sin elements che han ina impurtanza per la cuntrada, per l'istorgia u per la geologia, sco p.ex. il Parc La Mutta a Falera (menhirs) u la ruttadira inversa glarunaisa (lit. b). Er vinavant duain dentant cuntradas cun ina diversitad da structures e d'elements marcants per la cuntrada vegnir mantegnidas u revitalisadas uschenavant sco pussaivel, p.ex. en ils conturns d'abitadis (lit. a).

Art. 10 Inventari chantunal da la protecziun da la cuntrada

Materialmain na cuntegna questa disposiziun nagut nov; ella correspunda a la pratica vertenta. Sco la gronda part dals chantuns svizzers ha il chantun Grischun gia oz in inventari da la protecziun da la cuntrada per l'entir chantun. Quest inventari sa basa sin l'art. 15 da l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la

natira e da la patria sco er sin il dretg federal (art. 4 LNP), descriva curtamain ils objects da proteger ed als classificgescha sco objects d'impurtanza regiunala u locala tenor l'art. 4 lit. b LNP.

L'inventari da la protecziun da la cuntrada è la basa per fixar territoris da protecziun da la cuntrada en il plan directiv chantunal ed en ils plans directivs regiunals sco er per determinar zonas per la protecziun da la cuntrada en ils plans communnals d'utilisaziun. Tras l'attribuziun da l'impurtanza tenor l'art. 4 lit. b LNP sco er tras ina curta descripziun da l'object, da la quala almain las finamiras generalas da protecziun sa laschan per regla deducir, è l'inventari er ina basa impurtanta per las autoritads, sch'ellas han da considerar ils interess per decider davart projects che concernan in object ch'è inscrit en l'inventari da la protecziun da la cuntrada. Senza in tal inventari fissi – exequind il dretg federal, en spezial l'art. 3 LNP – necessari da sclerir ils fatgs al lieu per mintga singula dumonda per edificis e per stabiliments ordaifer las zonas da construcziun, sche questa dumonda è relevanta per la cuntrada. Quai retardass considerablmain la procedura e chaschunass custs supplementars per las patrunas e per ils patruns da construcziun.

Art. 11 Mesiras da protecziun spezialas

Sch'il dretg da planisaziun tenor l'art. 10 al. 3 na basta betg per proteger ina cuntrada – p.ex. perquai ch'i n'è betg pussaivel da formular pli concretamain las finamiras da protecziun, u en cas d'objects da proteger spezialas (p.ex. chavorgias, cuvels) – ha il chantun la pussaivladad da metter sut protecziun chantunala ina cuntrada che ademplescha ils criteris tenor l'art. 9; quai fa el cun agid d'ordinaziuns (p.ex. ordinaziun davart la protecziun da la cuntrada dals lais en Engiadin'ota). Per relaschar talas ordinaziuns da protecziun è cumpetent il cussegl grond.

Art. 12 Parcs d'impurtanza chantunala

Cun la nova part 3b "Parcs d'impurtanza naziunala" ha il parlament federal stgaffi – a chaschun da la sessiun a Flem – la basa legala en la LNP per endrizzar e per manar parcs d'impurtanza naziunala (art. 23e fin 23m LNP). Per il 1. da schaner 2008 ha il cussegl federal mess en vigur las disposiziuns executivas en furma da l'ordinaziun da parcs (OParcs).

Tenor l'art. 12 èsi er pussaivel d'endrizzar e da manar parcs d'impurtanza chantunala en il chantun Grischun, e quai cun il sustegn dal chantun. Questa disposiziun è vegnida integrada pervia da las pretensiuns da l'ordinaziun da parcs che valan per parcs natirals regiunals d'impurtanza naziunala: L'art. 19 OParcs prescriba che las vischnancas ston da princip sa participar cun lur entir territori ad in parc, independentamain da las relaziuns dal spazi natural e da disturbis existents u da potenzials da svilup che stattan en concorrenza cun las finamiras dal parc. Concreta-

main chaschuna questa disposiziun in problem per il project dal parc Ela. L'uffizi federal d'ambient (UFAM) insista fin oz sin il criteri dal "entir territori communal" e vegn previsiblamain a conceder il label "parc natiral regional d'impurtanza naziunala" a l'instituziun ch'è responsabla per il parc Ela (art. 23j LNP) mo sut la cundi-ziun ch'il perimeter dal parc vegnia adattà. Stgaffind las premissas giuridicas per parcs d'impurtanza chantunala, survegn il chantun la pussaivladad da sustegnair in project sco il parc Ela, er sche la confederaziun na duess betg renconuscher il parc Ela sco parc d'impurtanza naziunala.

2. PROTECZIUN DA LA NATIRA

A. *Protecziun dals biotops*

Art. 13 Objects da proteger

Areguard il cuntegn è la circumscripziun dals objects da proteger dal tuttatafg identica cun ils biotops resp. cun ils lieus ch'èn designads en il dretg federal e che ston vegnir protegids spezialmain (art. 18 al. 1bis LNP).

Art. 14 Inventari chantunal dals biotops degns da vegnir protegids

Er questa disposiziun stgaffescha mo la basa formala per la pratica che vala gia dapi onns (cf. l'art. 10). Sco la gronda part dals chantuns svizzers ha il chantun Grischun gia oz in inventari da la protecziun da la natira. Quest inventari sa basa sin l'art. 15 da l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria sco er sin il dretg federal (art. 4 e 18b LNP).

L'inventari da la protecziun da la natira da l'uffizi per la natira e l'ambient è la basa per fixar en il plan directiv chantunal ed en ils plans directivs regionalis ils objects che suttastattan a la protecziun da la natira sco er per determinar zonas per la protecziun da la natira en ils plans communalis d'utilisaziun. Tras l'attribuziun da l'impurtanza regionala u locala tenor l'art. 4 lit. b LNP è l'inventari er ina basa impurtanta per las autoritads, sch'ellas han da considerar ils interess per decider davart projects che sa chattan en in object da protecziun da la natira.

Las datas per l'inventari da la protecziun da la natira da l'uffizi per la natira e l'ambient derivan d'ina vart da cartaziuns ch'èn vegnidis fatgas da la confederaziun, dal chantun, da las vischnancas e da personas privatas, da l'autra vart da concepts d'interconnexiun. Senza in inventari da la protecziun da la natira fissi – exequind il dretg federal, en spezial las disposiziuns da l'art. 18 LNP e da l'art. 14 ONP – necessari da sclerir ils fatgs al lieu per praticamain tut las dumondas per edifizis e per stabiliments ordaifer las zonas da construcziun. Quai retardass considerablamain la procedura e chaschunass custs supplementars per las patrunas e per ils patruns da construcziun. Senza in inventari da la protecziun da la natira

na pudess il chantun plinavant betg ademplir l'incumbensa legala da l'art. 18b LNP, numnadamain da procurar per la protecziun e per il mantegniment dals biotops d'importanza regionala e locala. Uschia mancass la basa per conceder agids finansials er per la confederaziun (art. 18d LNP).

Art. 15 Cumpensaziun ecologica

La cumpensaziun ecologica è – sper la protecziun dals biotops e sper la protecziun da las spezias – ina da las trais pitgas che duai garantir l'existenza da la flora e da la fauna selvadia indigena (art. 14 al. 1 ONP). Ella ha p.ex. l'intent da colliar in cun l'auter biotops isolads, da promover la varietad da las spezias, d'integrar la natira en la zona d'abitadi e da vitalisar il maletg da la cuntrada (art. 15 al. 1 ONP). En l'interess da la cumpensaziun ecologica vegnan er realisads projects da revitalisaziun, q.v.d. projects che augmentan la valur da biotops, sco p.ex. ognas, palids e lieus sitgs. Il dretg federal oblighescha ils chantuns da procurar per la cumpensaziun ecologica (art. 18b al. 2 LNP). L'art. 15 oblighescha er las vischnancas da procurar – ensemen cun il chantun – che biotops vegnian revitalisads e creads da nov sco er da prender las mesiras necessarias per colliar in cun l'auter biotops.

Il chantun finanziescha per regla ils projects da revitalisaziun cun daners or dal fond da la lottaria naziunala. La contribuziun da las vischnancas importa il pli savens paucs pertschients dals custs totals.

Art. 16 Taxa da cumpensaziun

Sch'i n'è – tegnend quint da tut ils interess – betg pussaivel d'evitar che las intervenziuns tecnicas disturbian biotops degns da vegnir protegids, sto la chaschunadra u il chaschunader prender mesiras spezialas per la meglra protecziun pussaivla, per il restabiliment ubain per in'otra cumpensaziun adequata da quests biotops (art. 18 al. 1ter LNP). En cas d'intervenziuns tecnicas, p.ex. per construir edificis e stabiliments, ston pia vegnir prendidas en emprima lingia mesiras da protecziun e da restabiliment. Sch'in restabiliment cumplet n'è betg pussaivel, sto vegnir prestada ina cumpensaziun adequata. L'experiencescha mussa che biotops degns da vegnir protegids pon darar vegnir restabilids complettamain, perquai che l'intervenziun mida per regla uschè fitg las premissas dal lieu, ch'il tip da biotop pertutgà na po betg pli sa sviluppar en sia qualitat oriunda.

Sch'igl è avant maun in'obligaziun da cumpensaziun, sto vegnir prestada ina cumpensaziun quantitativa e qualitativa – sche pussaivel da medema valur. En il chantun Grischun vegnan tant la dimensiun da l'obligaziun da cumpensaziun sco er la dimensiun da las prestaziuns da cumpensaziun eruidas tenor ina procedura standardisada (sistem da puncts). Conform al dretg federal (art. 18 al. 1ter LNP) prenda l'al. 1 ch'i stoppia da princip vegnir prestada ina cumpensaziun reala. Cuntant patronas e patrons da construcziun privats n'han dentant betg adina la pus-

saivladad da prestar sezs ina cumpensaziun reala. Savens èsi er difficil da chattar mesiras da cumpensaziun raschunaivlas per intervenziuns pli pitschnas e mesau-nas. Cun l'al. 2 duai perquai vegnir stgaffida ina basa legala per ina taxa da cum-pensaziun che permetta da pajar ina summa da daners empè da prestar cumpen-saziuns realas. Tenor l'al. 3 vegn l'atezza da questa taxa fixada tras l'autorità ch'è cumpetenta per permetter l'intervenziun, e quai sin proposta da l'uffizi per la natira e l'ambient. La taxa sa drizza tenor ils custs che la petenta u ch'il petent resp. che la chaschunadra u ch'il chaschunader avess da pajar per la cumpensa-ziun reala. La lescha prevesa ch'ils meds finansials che resultan da la taxa da cumpensaziun vegnian liads ad in cler intent. Els duain vegnir duvrads per mesi-ras resp. per projects da revitalisaziun (al. 2 e 4). Tras la concentraziun dals meds finansials che resultan da la taxa da cumpensaziun èsi pussaivel da realisar mesi-ras pli effizientas empè da mesiras da cumpensaziun singulas cun in effect ecolog-ic limità.

B. *Protecziun da las spezias*

Remartgas preliminaras generalas: En ils art. 17 fin 20 vegn stgaffida la basa le-gala per exequir las disposiziuns federalas davart la protecziun da las spezias (art. 19 fin 22 LNP, art. 20 ONP); a medem temp vegnan surpigliadas differentas dispo-siziuns da la lescha chantunala davart la protecziun da las plantas e dals bulieus. En enclegientscha cun las vischnancas pertutgadas duai la regenza pudair fixar er vinavant territoris da protecziun da las plantas u dals bulieus ubain proteger effica-ziamain plantas u animals spezialmain periclitads. L'impuls per determinar territo-riis da protecziun vegn per regla da las vischnancas.

Art. 17 Plantas protegidas dal chantun

Areguard il cuntegn correspunda l'al. 1 per gronda part a las disposiziuns actualas da la lescha davart la protecziun da las plantas e dals bulieus; auter che en il dretg vertent survegn la regenza dentant la cumpetenza da metter sut protecziun ulte-riuras plantas (en cumplettaziun dal dretg federal). L'al. 2 enumerescha definitivamain, tge activitads e lavurs ch'èn scumandadas, perquai ch'ellas stattan en cun-tradicziun cun la protecziun da las plantas che vegn prendida en mira. En l'inte-ress da la scienza sco er per intents da scolaziun e per intents medicinals po il post spezialisà permetter excepziuns da quest scumond (al. 3).

Art. 18 Territoris da protecziun da las plantas

Il cuntegn da l'al. 1 è vegnì surpiglià senza midadas da la lescha vertenta davart la protecziun da las plantas e dals bulieus (art. 5). Actualmain datti 40 territoris da protecziun da las plantas en il chantun. Da nov prevesa l'al. 2 expressivamain ch'il post spezialisà po permetter en cas singuls – per intents scientifics u per intents da scolaziun – excepziuns dal scumond da cleger, da chavar or u da stgarpar or

las spezias da plantas protegidas. Questa excepziun è necessaria, perquai che gist ils territoris da protecziun da las plantas han ina flora spezialmain ritga e fitg bleras plantas scientificamain interessantas.

Art. 19 Bulieus

Analogamain a las disposiziuns vertentas da la lescha davart la protecziun da las plantas e dals bulieus (art. 10 ss.) autorisescha l'al. 1 da questa disposiziun la regenza da relaschar prescripziuns per la protecziun dals bulieus. L'al. 2 regla da princip las mesiras per cuntanscher questa protecziun en emprima lingia (limitaziun da la quantidad da bulieus che dastga vegnir clegida e dal temp da cleger bulieus; designaziun da territoris da protecziun dals bulieus). La regenza è dentant er libra da prender autras mesiras adattadas per proteger ils bulieus. Actualmain èn designads 16 territoris da protecziun dals bulieus en il chantun Grischun.

Art. 20 Animals protegids dal chantun

Qua sa tracti d'ina nova disposiziun che sa basa tant areguard la furma sco er areguard il cuntegn sin la legislaziun federala (art. 20 LNP, art. 20 al. 2 e 3 ONP). En il senn da l'art. 20 al. 2 LNP survegn la regenza la pussaivladad da metter sut protecziun – ultra da las spezias d'animals ch'èn protegidas tras il dretg federal – ulteriuras spezias d'animals ch'èn periclitadas u ch'èn autramain degnas da vegnir protegidas. Tenor l'al. 2 giudan ils animals ch'èn protegids dal chantun la medema protecziun sco ils animals ch'èn protegids tras ils dretg federal (art. 20 ONP). Sco tar las plantas protegidas po il post specialisà permetter en cas singuls excepziuns da quest scumond per intents scientifics u per intents da scolaziun (al. 3).

III. Protecziun da la patria

1. EN GENERAL

Art. 21 Objects da proteger

In object da proteger en il senn da l'art. 21 è caracterisà dal fatg ch'el è vegnì stgaffì da l'uman (qua tras sa distingua el dals objects natirals) e ch'el ha in character da perditga impurtant, pia in'expressivitat determinada u determinabla. La vegliadetgna suletta è irrelevant per la dignitad da protecziun d'in object. La furmla "pli vegl che l'object è e pli fitg ch'i sa tracta d'in monument" è pia faussa; tenor la concepziun d'ozendi survegnan er objects pli giuvens il status da monument, sch'els dattan perditga d'ina tscherta epoca.

Monuments architectonics sco tals, che vegnan en consideraziun sco objects da proteger en il senn da la lit. a, èn en emprima lingia edifizis singuls. En quest connex èsi impurtant ch'in edifizis vegnia da princip considerà sco unitad, inclusiv ils

locals interiurs ed eventualmain er ses equipament (immovibel). In edifizis po esser degn da vegnir protegì pervia da sia particularitad architectonica, pervia da sia vegliadetgna u pervia da sia valor istoric-culturala. Ultra da chasas burgaisas e purillas, da fortezzas e da chastels pon er edifizis agriculs d'economia, edifizis da mastern e d'industria, stabiliments da traffic u ierts e parcs vegnir identifitgads sco monuments architectonics impurtants. Cun gruppas d'edifizis degnas da vegnir protegidas èn manegiads complexs d'edifizis che n'èn betg mo impurtants sco singuls edifizis, mabain pervia da lur existenza sco gruppa.

Sco lieus preistorics ed istorics valan cunzunt restanzas da stabiliments umans u d'activitads umanas dal temp preistoric, da l'istorgia tempriva, dal temp medieval e dal temp modern tempriv, sco p.ex. culegnas, fossas, fortezzas, ruinas da chastels e da baselgias sco er objects chattads. Perquai ston tals relaschs vegnir mantegnids e protegids da princip. En cas ch'els vegnan midads u destruids per adina, ston els l'emprim vegnir suttamess ad ina retschertga archeologica (exchavaziuns d'urgenza, cf. l'art. 31).

2. TGIRA DA MONUMENTS

Art. 22 Inventari chantunal dals edifizis

L'al. 1 oblighescha il chantun da far e da manar in inventari dals edifizis e dals stabiliments degnas da vegnir protegids. L'inventari ha la finamira d'unifitgar la denominaziun dals objects da proteger tenor ina scala identica. En l'inventari vegnan inscrits objects degnas da vegnir protegids en il senn da l'art. 21 lit. a, als quals i vegn attribuida ina impurtanza speziala en regard architectonic, urbanistic, cultural e/u istoric. Cumpetent per far l'inventari e pia er per tschermer ils objects è il post spezialisà (art. 2 al. 3).

Sch'in object vegn inscrit en l'inventari dals edifizis e dals stabiliments degnas da vegnir protegids, na vul quai betg dir ch'el stettia automaticamain sut protecziun. En emprima è l'inventari chantunal dals edifizis ina basa en il senn da la legislaziun davart la planisaziun dal territori (art. 7 LPTGR, art. 3 OPTGR) per integrar quest object en il plan general da furmaziun (art. 42 e 43 LPTGR), en la zona d'archeologia (art. 36 LPTGR) u en in'otra zona da protecziun adequata (art. 26 al. 3 frasa 2 LPTGR). La procedura sa drizza tenor las disposiziuns dal dretg davart la planisaziun dal territori.

L'inventari è (p.ex. en il rom d'ina procedura per la permissiun da construcziun, per l'approvaziun dal project u en il rom d'ina procedura da concessiun) er punct da partenza e basa per las autoritads, sch'ellas han da considerar ils interess per decider davart in project da construcziun che pudess donnegiar u schizunt destruir l'object inventarisà. La finala è l'inventari er ina basa da decisiun impurtanta per conceder contribuziuns chantunalas en il senn da l'art. 35.

Art. 23 Protecziun chantunala

L'al. 1 stgaffescha la basa legala per ch'il chantun possa metter sut protecziun monuments culturals (objects tenor l'art. 21), e quai cun in effect liant per las proprietarias per ils proprietaris. Quest furma da metter sut protecziun objects na vegn betg applitgada sistematicamain ed en general, mabain ha en emprima lingia l'intent da preservar da donns u da destrucziuns smanatschantas quels objects ch'èn degns da vegnir protegids u mantegnids, ma che las vischnancas n'han betg u betg anc mess sut protecziun. En quest senn è la protecziun chantunala d'objects ina mesira d'urgenza che vegn applitgada mo excepziunalmain. La protecziun chantunala d'objects vegn applitgada er en connex cun contribuziuns chantunalas che vegnan pajadas per il mantegniment e per la restauraziun d'objects ch'èn degns da vegnir protegids, ma che n'han betg anc il status da protecziun. Il post chantunal spezialisà maina in register dals objects ch'il chantun ha mess sut protecziun.

Art. 24 Effects da la protecziun

L'al. 1 serva a segirar explicitamain il mantegniment da monuments architectonics ch'èn vegnids mess sut protecziun. En emprima lingia duai vegnir evità che objects protegids vegnian laschads ir en decadenza. Per sustegnair questa finamira paja il chantun – sin basa da l'art. 35 – contribuziuns als custs imputabels per mantegnair, per reparar e per tgirar quests objects.

L'al. 2 autorisescha ils posts spezialisads cumpetents dal chantun (tgira chantunala da monuments, servetsch archeologic) da far ils scleriments necessaris tant per inventarisar sco er per mantegnair l'object. Questa autorisaziun cumpiglia en spezial la cumpetenzza d'entrar en l'immobiglia respectiva per far las retschertgas necessarias. Questas retschertgas han en emprima lingia l'intent da sclerir, sch'in tschert object ha in summa la valur d'in monument cultural en il senn da l'art. 21. Natiralmain sto il post spezialisà annunziar a temp a las proprietarias ed als proprietaris ch'el veglia far ina inspecziun dals edifizis e dals stabiliments respectivs. En connex cun l'exchavaziun da chats archeologics stoi vegnir resguardà che l'art. 724 al. 2 CCS cuntegna gia ina regulaziun analoga.

Art. 25 Intervenziuns en monuments architectonics protegids dal chantun

Monuments architectonics protegids dal chantun èn objects ch'èn degns da vegnir protegids e che vegnan mess dal chantun sut protecziun da monuments tenor l'art. 23. Betg tar questa categoria tutgan monuments architectonics che las vischnancas mettan sut protecziun (en spezial tras l'integraziun en il plan general da furmaziun [art. 43 LPTGR]); els n'èn pia betg objects tenor l'art. 25. Midadas architectonicas vi da quests edifizis protegids da las vischnancas èn suttamessas a las re-

gulaziuns spezialas tenor l'art. 74 LPTGR (cussegliaziun obligatorica da furmaziun, observaziun d'ordinaziuns da mantegniment, inventarisaziun).

Per far intervenziuns (midadas architectonicas) en monuments architectonics ch'èn protegids dal chantun dovri – ultra da la permissiun da construcziun – ina permissiun speziala dal post chantunal spezialisà (tgira chantunala da monuments). La coordinaziun da las duas permissiuns è chausa da l'autorità communal da construcziun (en cas da projects da construcziun entaifer las zonas da construcziun) resp. da l'uffizi per il svilup dal territori (en cas da projects da construcziun ordaifer las zonas da construcziun). La procedura sa drizza tenor las disposiziuns respectivas da la lescha chantunala davart la planisaziun dal territori concernent las dumondas per permissiuns supplementaras che basegnan ina coordinaziun (art. 88 LPTGR, art. 52 ss. OPTGR).

3. BAINS CULTURALS MOVIBELS

Art. 26 fin 28

Las regulaziuns dals art. 26 fin 28 davart la protecziun da bains culturals movibels d'impurtanza speziala per l'istorgia u per la scienza, dals quals il mantegniment è en l'interess public, correspundan – areguard il cuntegn – a las regulaziuns vertentas tenor ils art. 9 e 10 da l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria.

La finamira da protecziun da questas disposiziuns è da preservar bains culturals da valor speziala cunter donns, cunter destrucziun u cunter perdita. Las proprietarias ed ils proprietaris da tals objects èn obligads da prender las mesiras necessarias per mantegnair quests objects (art. 26). En cas da privels concrets per quests bains culturals ha il chantun – sco gia tenor la legislaziun vertenta – il dretg d'acquistar ils objects per la valor commerziala, sche las premissas da l'art. 27 al. 1 èn ademplidas.

Objects ch'èn en proprietad dal chantun e da las vischnancas ston vegnir conservads en moda professiunala, tgirads e – sche pussaivel – rendids accessibels al public (art. 28). Questa incumbensa è ina part integrala da la conservaziun da l'ierta culturala dal chantun. Ils bains movibels en il senn da l'art. 26, e qua en spezial ils objects archeologics che vegnan chattads en la terra, èn numnadain – sper las structures dals chats archeologics – la segunda pitga per l'evaluaziun scientifica. Ils bains culturals movibels ch'èn en proprietad dal chantun ston – sche pussaivel – vegnir rendids accessibels al public en l'exposiziun permanenta dal museum retic resp. en exposiziuns spezialas.

4. LIEUS DA CHATS E CHATS ARCHEOLOGICS

Art. 29 Lieus da chats archeologics

Lieus da chats segirads u supponids vegnan attribuids – en il rom da la planisaziun directiva u da la planisaziun d'utilisaziun – ubain a la zona per la protecziun archeologica ubain a la zona d'archeologia (art. 36 LPTGR). En las zonas per la protecziun archeologica n'èn permessas naginas intervenziuns; en las zonas d'archeologia sto vegnir fatga ina retschertga archeologica avant il cumenzament da las lavurs da construcziun. Sche la retschertga archeologica na maina a la glisch nagins resultats d'impurtanza extraordinaria, tras ils quals i daventass necessari da metter sut protecziun il lieu, po il terren vegnir utilisà suenter la retschertga conform a la zona.

Art. 30 Exchavaziuns archeologicas

Areguard il cuntegn correspundan las regulaziuns da l'art. 30 a las disposiziuns vertentas tenor ils art. 2 e 3 da la lescha per promover la protecziun da la natira e da la patria en il chantun Grischun sco er tenor ils art. 18 fin 21 da l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria.

Igl è fitg impurtant che las exchavaziuns archeologicas vegnian documentadas ed interpretadas en moda professiunala, perquai che las stresas archeologicas èn per regla destruidas per adina suenter la finiziun da las lavurs. Mo persunal spezialisà ch'è scolà en archeologica po garantir ch'ins survegn las megras infurmaziuns istoricas pussaivlas or dals chats ed or dals resultats en il terren. Exchavaziuns da rapina, gist er cun agid da detecturs da metal, chaschunan la perdita d'infurmaziuns impurtantas davart la vita da nossas perdavantas e da noss perdavants. Il post spezialisà (servetsch archeologic) gida ad evaluar scientificamain exchavaziuns impurtantas e publitgescha ils resultats per als render accessibel a la scienza ed ad in public pli vast.

Art. 31 Obligaziun da tolerar

L'obligaziun da las proprietarias e dals proprietaris da tolerar exchavaziuns e retschertgas architectonicas sin lur bains immobigliars, sch'i vegnan scuvids u supponids cun gronda probabilitad chats archeologics sin quests bains immobigliars, resulta principalmain da l'art. 724 al. 2 CCS. Sche las lavurs da construcziun u d'exchavaziun mainan a la glisch chats u resultats archeologics, ha il post spezialisà d'instradar immediatamain ina retschertga (exchavaziun d'urgenza). Per quest intent po el ordinar ina interrupziun limitada da construcziun, dentant cun retardar uschè pauc sco pussaivel ils projects da construcziun permiss. Plinavant sto la patruna u il patrùn da construcziun vegnir infurmà svelt e detagliadamain davart

l'ulteriur proceder. Davart eventualas pretensiuns d'indemnisaziun decida – en cas da dispita – en emprima istanza il post da servetsch chantunal cumpetent.

Art. 32 Proprietad da chats archeologics

Il dretg da proprietad vi dad antiquitads d'ina valur scientifica considerabla resulta da l'art. 724 al. 1 CCS. L'art. 32 concretisescha e precischescha quest princip dal dretg federal en quel senn ch'ils chats archeologics vegnan designads expressivamain sco champ scientific d'ina valur considerabla (al. 1). En l'interess da la perscrutaziun, ma er da la furmaziun generala e dal senn da tradiziun duain tals objects vegnir mantegnids e protegids sco er vegnir rendids accessibels a tut tgi che s'interessa per els. Plinavant garanteschla il chantun ch'ils chats vegnan analisads, inventarisads e conservads en moda professiunala. Tgi che scuvra tals objects, è obligà d'als surdar immediatamain al servetsch archeologic (al. 2). Surdond l'object al servetsch archeologic, ha la chattadra u il chattader il dretg sin ina indemnisaziun adequata en l'autezza da la valur objectiva da l'object chattà. Davart l'adequatezza da l'indemnisaziun decida – en cas da dispita – il post da servetsch cumpetent (uffizi da cultura).

IV. Disposiziuns finanzialas / contribuziuns chantunalas

Remartgas preliminaras generalas: Ils art. 33 fin 38 remplazzan, cumpletteschan e concretiseschan ils instruments da promoziun ch'èn stads francads fin ussa en ils art. 2 fin 10 da la lescha per promover la protecziun da la natira e da la patria en il chantun Grischun sco er en l'art. 7 da l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria. Tras l'enumeraziun detagliada dals singuls causals da promoziun survegnan las expensas chantunalas correspudentas ina clera basa giuridica en ina lescha en il senn formal. La sistematica e la structura dals art. 33 fin 35 correspundan als art. 9 ss. dal project. En spezial stoi vegnir menziunà che tut las disposiziuns da contribuziun qua avant maun èn uschenumnadas prescripziuns da natira facultativa. Davart la concessiun da las contribuziuns decida pia l'autorità cumpetenta tenor ses apprezziar conform a sia obligaziun.

Art. 33 Contribuziuns chantunalas

1. mesiras da la protecziun da la cuntrada e da la natira

L'al. 1 cuntegna in'enumeraziun definitiva dals causals da promoziun en il sector da la protecziun da la cuntrada e da la natira. Il mantegniment, l'augment da la valur ecologica, la tgira ed il restabiliment da cuntradas e da biotops ch'èn degns da vegnir protegids èn ina finamira centrala da la lescha qua avant maun ed uschia er in motiv impurtant per l'engaschi finanziel dal chantun. Cun l'acquist da bains immobigliars sut la lit. b n'è betg manegiada la cumpetenza dal chantun da cumprar sez objects per garantir lur protecziun, mabain la pussaivladad da pajar a

terzas parts contribuziuns als custs da l'acquist da tals objects. Sco acquistadras vegnan per regla en dumonda vischnancas e federaziuns che han la finamira da proteger objects ch'èn degns da vegnir mantegnids. L'acquistadra u l'acquistader sto er garantir che l'object acquistà vegnia protegì permanentamain. Il chantun po la finala er promover cun agid da contribuziuns l'elavuraziun da projects ecologics, da plans da protecziun e da studis (lit. c).

Al. 2: L'autezza da las contribuziuns vegn fixada en il cas singul tenor l'impurtanza da l'object, tenor l'efficacità da la mesira e tenor la capacità finanziala da la retschavidra u dal retschavider. Resguardadas vegnan er las cumpensaziuns finanzialas da la confederaziun.

Art. 34 2. parcs

Il dretg chantunal vertent na cuntegna betg ina basa legala clera e sufficienta per pudair pajar contribuziuns periodicas a l'endrizzament ed a la gestiun da parcs d'impurtanza naziunala u chantunala.

La pussaivladad d'endrizzar e da manar in parc d'impurtanza naziunala ha sveglià l'interess da passa 60 vischnancas grischunas sco er da sis regiuns. Fin il cumenzament da l'onn 2009 èn vegnids inoltrads al chantun trais projects per parcs nativals regiunals d'impurtanza naziunala (PNR), ils quals il chantun duai examinar e surdar a la confederaziun, numnadamain la biosfera Val Müstair, il parc Ela ed il parc Beverin. Il quart project, il parc naziunal Adula, duai vegnir inoltrà proximamain. Per ils emprims dus projects ha il chantun gia pudì far cunvegnas da program cun il UFAM e silsuenter cunvegnas da prestaziun cun las instituziuns responsablas.

Ils projects grischuns da parcs vegnan ad esser dependents er a lunga vista dal sustegn finanziel da la confederaziun e dal chantun. En la fasa da manaschi importan ils custs per in PNR var 900'000 francs per onn. Da vart da la confederaziun poi vegnir fatg quint cun in agid finanziel annual da var 250'000 francs per mintga PNR. La regenza ha fixà la contribuziun chantunala per ils projects da parcs currentes a 220'000 francs u a maximalmain 100 pertschient da la contribuziun federala. Per il project dal parc naziunal Adula stoi vegnir fatg quint cun duas giadas tants custs.

L'art. 34 stgaffescha la basa legala necessaria per promover ils parcs d'impurtanza naziunala e chantunala.

In cas spezial èn las cuntradas ch'èn vegnidas inscrites en la glista dal patrimoni natiral mundial da l'UNESCO (actualmain l'arena tectonica Sardona [sin il territori grischun èn pertutgadas las vischnancas da Laax, da Flem, da Trin e da Tumein]). La confederaziun sa participescha als custs da tals objects, sch'ìls chantuns pajan contribuziuns adequatas. En cas da l'arena tectonica Sardona è prevista la

suandanta clav da repartiziun: mintgamai in terz dals custs vegn surpiglià da la confederaziun (ca. 300'000 francs per onn), dals chantuns da staziunament Glaruna, Son Gagl e Grischun sco er da las vischnancas da staziunament. Per ch'il chantun possa subvenziunar las stentas da valorisar tals patrimoni mundials natirals da l'UNESCO, dovri ina clera basa legala. Perquai vegnan las disposiziuns da l'art. 34 extendidas er sin ils objects dal patrimoni mundial da l'UNESCO.

Art. 35 3. mesiras da la protecziun da la patria

Las regulaziuns da las contribuziuns ed ils causals da promoziun correspundan per gronda part a las regulaziuns vertentas tenor l'art. 4 da la lescha per promover la protecziun da la natira e da la patria en il chantun Grischun, ma er a la lunga pratica da la regenza. Ni las mesiras che han il dretg da survegnir contribuziuns ni l'autezza da las contribuziuns na vegnan midadas en cumparegliaziun cun l'urden vertent.

Art. 36 4. perscrutaziun, scolaziun, lavur da publicitad

L'art. 36 precisescha la pratica vertenta, tenor la quala projects da perscrutaziun sin il champ da la protecziun da la natira e da la patria pon vegnir promovids gia oz cun contribuziuns chantunalas (al. 1 lit. a). En l'al. 1 lit. b vegn stgaffida la basa giuridica necessaria, per ch'il chantun possa subvenziunar la scolaziun e la furmaziun supplementara da persunas spezializadas che s'acquistan enconuschientschas supplementaras sin il champ da la protecziun da la natira e da la patria. En vista materiala correspundan quests causals da promoziun a las regulaziuns federalas tenor l'art. 14a LNP. Las premissas per survegnir talas contribuziuns ston vegnir regladas da la regenza en in'ordinaziun.

Art. 37 Finanziaziun

Tenor l'art. 15 al. 2 da la lescha davart las finanzas e davart la surveglianza da las finanzas dal chantun Grischun (LFSF) stattan a disposiziun per la promoziun da la cultura sco er per la protecziun da la natira e da la patria – suenter la deducziun da la quota che va a favur dal fond da sport – mintgamai almain dus tschintgavels dals meds finanzials da la quota chantunala annuala vi dal gudogn net da la lottaria naziunala. Sche la quota annuala dal gudogn na vegn betg tratga a niz cumplainamain, van quests meds finanzials – tenor la pratica constanta da la regenza – er en l'avegnir enavos en il fond da la lottaria naziunala.

Betg sa cumprovada en la pratica n'è la regulaziun da l'art. 8 al. 1 da la lescha vertenta per promover la protecziun da la natira e da la patria en il chantun Grischun, tenor la quala i sto vegnir fixà gia en il rom dal preventiv, cun tge meds finanzials (meds publics ordinaris u meds da la lottaria naziunala) che las mesiras da promoziun da la tgira da monuments resp. da la protecziun da la natira e da la cuntrada

duain vegnir finanziadas. La differenziaziun – plitost casuala – che prevesa da metter a disposiziun meds publics per mesiras planisablas e meds dal fond da la lottaria naziunala per lavurs e per mesiras spezialas betg planisablas, ha chaschunà e chaschuna regularmain difficultads cunzunt tar la finanziaziun da projects en il sector da la tgira da monuments. Il suandant exempel duai illustrar questas difficultads: Projects da construcziun che han il dretg da survegnir contribuziuns èn fitg savens concepids per plirs onns. Quai chaschuna savens stretgas finanzialas sin il conto da contribuziuns correspondent, perquai che las scadenzas da las contribuziuns che ston vegnir cuvridas cun meds publics ordinaris, sa concentreschan mintgatant sin in tschert onn. Uschia vegnan surpassads ils credits budgetads, entant ch'igl era anc avant maun avunda daners sin il conto dals meds da la lottaria naziunala. I n'è dentant betg stà pussaivel da duvrar quests meds finansials, perquai che las garantias da contribuziun sa referivan a mesiras betg planisablas.

Sin basa da questa situaziun nuncuntentaivla desista l'art. 37 da la differenziaziun nunprecisa tranter mesiras planisablas e mesiras betg planisablas. Independentmain da las mesiras da promoziun ch'èn en dumonda duain pudair vegnir tratgs a niz en l'avegnir tant meds da las finanzas publicas generalas sco er meds dal fond da la lottaria naziunala.

A medem temp pon vegnir dissolvids il fond per la protecziun da la natira e da la patria sco er la finanziaziun speziala dal quint current, ed ils meds finansials ch'èn avant maun (400'000 francs) pon vegnir attribuids al fond da la lottaria naziunala (art. 46). Uschia vegnan eliminadas las difficultads areguard il dretg da finanzas ed areguard la contabilitad ch'èn resultadas tras la realisaziun dal dretg vertent, tenor il qual ils meds finansials dal quint dal chantun resp. dal retgav net da la lottaria naziunala dastgan vegnir attribuids al fond per la protecziun da la natira e da la patria mo, sche quel cuntegna main che 400'000 francs (art. 9 al. 2 da la lescha per promover la protecziun da la natira e da la patria en il chantun Grischun). Problems èn resultads en quest connex en spezial areguard la trasparenza da la finanziaziun: d'ina vart – per observar l'art. 15 LFSF – stuevan ils meds finansials che stevan a disposiziun per la protecziun da la natira e da la patria vegnir pajads sur il quint current dal chantun, da l'autra vart stueva il saldo vegnir cumpensà a la fin da l'onn cun meds dal fond da la lottaria naziunala sur il fond per la protecziun da la natira e da la patria.

Tut questas adattaziuns na midan betg l'autezza da las contribuziuns chantunalas che vegnan pajadas per mesiras en il sector da la protecziun da la natira e da la patria. Er en l'avegnir vegn il chantun a sa participar vi da questas mesiras cun meds publics ordinaris en il rom da fin ussa.

Contribuziuns en il sector da la protecziun da la natira e da la patria tenor derivanza dals meds finansials

Onn	2004	2005	2006	2007	2008	prev. 2009
Contribuziuns or dal fond da la lottaria naziunala	1'758'511	1'741'434	1'914'587	1'836'822	1'631'592	1'900'000
attribuziun a la tgira da monuments	1'683'000	1'683'006	1'667'001	1'650'000	1'508'530	1'650'000
attribuziun per la protecziun da la cuntrada e da la natira	75'511	58'428	247'586	186'822	123'062	250'000
Contribuziuns or da meds publics generals	1'489'783	1'218'452	1'709'149	1'249'079	2'601'299¹⁾	3'000'000¹⁾
contribuziuns en il sector da la tgira da monuments	1'122'947	892'131	1'366'258	692'710	1'647'858	1'650'000
contribuziuns a la protecziun da la cuntrada e da la natira	366'836	326'321	342'891	556'369	953'441	1'350'000
Total da las contribuziuns	3'248'294	2'959'886	3'623'736	3'085'901	4'232'891	4'900'000

¹⁾ L'augment da las contribuziuns or da meds publics generals dapi l'onn 2008 è ina consequenza directa da l'aboliziun dals supplements da la forza finanziaria da la confederaziun (realisaziun da la nova concepziun da la gulivaziun da finanzas e da la repartiun da las incumbensas tranter la confederaziun ed ils chantuns [NGF]).

V. Protecziun giuridica

Art. 38 *Procedura da meds legals*

L'al 1 tegna quint dal princip da la coordinaziun materiala e formala da las proceduras. Per las disposiziuns dals posts spezialisads davart ina permissiun da construcziun vegni renunzià a la via dals meds legals entaifer l'administraziun ch'è prevista en il cas regular en l'art. 28 al. 1 LGA. Uschia poi vegnir evità che ordinaziuns dals posts spezialisads, che stattan en in stretg connex cun ina permissiun communal da construcziun, ston l'emprim vegnir examinadas entaifer l'administraziun, entant ch'i po vegnir fatg recurs cunter la permissiun communal da construcziun directamain tar la dretgira administrativa (art. 49 al. 1 lit. a LGA). Uschia vegn en spezial er resguardada la regulaziun da l'art. 100 al. 2 LPTGR.

Autras disposiziuns dals posts spezialisads, numnadamain talas che n'han betg in connex cun la concessiun d'ina permissiun da construcziun, pon – tenor l'al. 2 – l'emprim vegnir contestadas tar il departament cumpetent en il senn da l'art. 28 al. 1 LGA. Cunter la decisiun da recurs correspudenta dal departament poi vegnir fatg recurs administrativ tar la regenza (art. 28 al. 3 LGA).

VI. Disposiziuns penalas e restabiliment dal stadi legal

Art. 39 *Violaziun dal dretg chantunal* 1. *surpassaments*

L'al. 1 stgaffescha la basa giuridica per chastiar cuntravenziuns cunter cumonds e cunter scumonds da la lescha qua avant maun ch'èn directamain applitgabels (art. 7, 17, 18, 20, 24, 25, 29, 30). L'admissibilitad da tals causals da surpassaments resulta da l'art. 335 cifra 1 dal cudesch penal svizzer (CP) dals 21 da december 1937, tenor il qual la legislaziun davart ils surpassaments polizials è resalvada als chantuns, uschenavant che quels n'èn betg chausa da la legislaziun federala. Il chantun ha pia il dretg da smanatschar il surpassament da prescripziuns administrativas chantunales cun ina multa.

Il chasti per cuntravenziuns che vegnan commessas intenziunadamain u per negligentscha cunter cumonds e cunter scumonds da la lescha qua avant maun ubain cunter relaschs u cunter disposiziuns che sa basan sin ella (maximalmain ina multa da 100'000 francs) correspunda a la grevezza dals causals da surpassaments imaginabels. Sut questa limita fixescha l'autorità penala cumpetenta il chasti en emprima lingia sin basa da la culpa da la delinquenta u dal delinquent. Plinavant han da vegnir resguardadas er las relaziuns d'entrada e da facultad da la persuna che sto vegnir chastia. Sche la delinquenta u sch'il delinquent agescha per motivs d'engurdientscha, n'è l'autorità penala betg liada a la summa maximala da 100'000 francs. Chastiablas èn er l'emprova da commetter in delict e la cumplicitad.

Per il mument vegnì desistì d'introducìr ina procedura da multas disciplinaras (p.ex. per chastiar cuntravenziuns cunter disposiziuns en il sectur da la protecziun dals bulieus e da las plantas), perquai ch'i duai – en il rom dal relasch d'ina lescha penala administrativa chantunala – vegnir examinada per la procedura penala administrativa ina regulaziun unitara per tut ils causals da surpassaments che vegnan en dumonda.

Art. 40 *2. applicaziun per persunas giuridicas e per societads commercialas*

Questa regulaziun tegna quint dal fatg che er mandatarias e mandataris u persunas cumparegliablas pon commetter cuntravenziuns cunter cumonds e cunter scumonds da questa lescha, sch'ellas e sch'els exequeschan fatschentas u servetschs. Per animar las scheffas ed ils schefs d'interpresas, las patronas ed ils patrons, las mandantas ed ils mandants u las persunas represchentadas da survegliar conscienziusamain lur represchentantas e lur represchentants legals u contractuals, vegnan ellas ed els suttamess a las medemas disposiziuns penalas sco las represchentantas ed ils represchentants resp. sco las mandatarias ed ils mandataris. Cunquai che la lescha federala dals 22 da mars 1974 davart il dretg penal administrativ (LPA) cuntogna ina regulaziun detagliada per chastiar talas cuntra-

venziuns en l'activitad economica da persunas giuridicas u da societads da persunas senza personalitad giuridica, poi vegnir renvià als art. 6 e 7 LPA, evitond uschia cuntravenziuns nunnecessarias. Dal rest è questa regulaziun er identica cun la soluziun ch'è vegnida tschernida en la lescha federala davart la protecziun da la natira e da la patria (art. 24b LNP).

Art. 41 Autoritad cumpetenta / procedura

Il art. 24 e 24a LNP cuntegnan in catalog definitiv da causals penals sin il champ dal dretg davart la protecziun da la natira e da la patria. Tenor l'art. 24d LNP èsi chausa dals chantuns da far l'inquisiziun penala e da giuditgar quests delicts. Il delicts en il senn da l'art. 24 LNP ston vegnir persecitads e giuditgads da las autoritads penalas ordinarias (al. 1).

Per la persecuziun e per il giudicament dals surpassaments numnads en l'art. 24a sco er da las cuntravenziuns cunter questa lescha è cumpetent il departament (DECA). Da nov è il DECA er cumpetent per giuditgar surpassaments da las disposiziuns davart la protecziun dals bulieus e da las plantas; tenor il dretg vertent vegnan quels chastiads da l'uffizi da fatgs da polizia e da dretg civil.

Art. 42 Confiscaziun

Questa disposiziun stgaffescha la basa legala per confiscar plantas, bulieus ed animals ch'èn protegids tenor las disposiziuns davart la protecziun da las spezias (art. 17 fin 20) e ch'èn vegnids acquistads illegalmain. Confiscond quests objects acquistads illegalmain, elimineschan ils organs executivs cumpetents in avantatg illegitim ch'è il resultat d'in act chastiabel. La confiscaziun sa basa pia sin l'idea ch'in cumportament chastiabel na duaja betg valair la paina. Ina regulaziun cumparegliabla è er cuntegnida en l'art. 24c LNP.

Art. 43 Restabiliment dal stadi legal

Independentamain da l'avertura d'ina procedura penala duai il post spezialisà cumpetent avair il dretg da pretender da la persuna che ha donnegià u destrui illegalmain in object protegì, ch'ella elimineschia la mesira prendida resp. surpiglia ils custs che resultan tras l'eliminaziun dal donn. Sch'in restabiliment n'è betg pussaivel, sto vegnir prestada ina cumpensaziun adequata.

Cumbain che l'art. 43 è attribuì a questa part da la lescha, na sa tracti betg d'ina disposiziun penala. Mesiras da restabiliment pon vegnir ordinadas independentamain d'ina eventuala culpa d'ina delinquenta u d'in delinquent. Savens dastgassan dentant er esser ademplitas las premissas per pronunziar in chasti cunter la persuna responsabla (cf. l'art. 40).

La lescha na prescriba betg, tgi che ha d'ordinar las disposiziuns da restabiliment. En il senn da l'urden da cumpetenzas constituziunal e legal general è quel post responsabel per relaschar talas disposiziuns, il qual ha l'incumbensa d'exequir la disposiziun da protecziun violada. En la gronda part dals cas sa tracta da quel post chantunal spezialisà che fiss cumpetent per decider davart la permissiun d'in eventual donn d'in object protegì. La disposiziun da restabiliment sa drizza a la chaschunadra u al chaschunader da l'intervenziun illegala, per regla pia a la proprietaria u al proprietari da l'object da proteger donnegià.

VII. Disposiziuns finalas

Art. 44 Aboliziun dal dretg vertent

La lescha per promover la protecziun da la natira e da la patria en il chantun Grischun dals 24 d'october 1965 sco er la lescha davart la protecziun da las plantas e dals bulieus dals 8 da zercladur 1975 pon vegnir abolidas en moda integrala. Tut las disposiziuns impurtantas da quests dus relaschs vegnan integrads en la lescha qua avant maun; nua ch'i fa da basegn, vegnan ellas cumplettadas e concretisadas. Er l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria dals 27 da november 1946 vegn abolida en moda integrala.

Art. 45 Midada dal dretg vertent

L'art. 111 al. 1, 2 e 4 da la lescha introductiva tar il cudesch civil svizzer (LItCCS) dals 12 da zercladur 1994 furma la basa legala necessaria per l'ordinaziun dal cussegl grond davart la protecziun da la natira e da la patria dals 27 da november 1946. Cunquai che tut las disposiziuns impurtantas da l'ordinaziun dal cussegl grond vegnan transferidas en la lescha qua avant maun e cunquai che l'ordinaziun dal cussegl grond vegn abolida en moda integrala, pon er vegnir stritgadas las regulaziuns correspondentas da la LItCCS senza cumpensaziun. Betg tangà da questa aboliziun è l'art. 111 al. 3; questa disposiziun è er vinavant la basa legala formala per ils archives publics.

L'art. 117 LItCCS vegn suttamess ad ina midada formala en quel senn che la cumpetenza per attribuir objects natirals senza patruna u senza patrun ed antiquitads d'ina valur scientifica considerabla sa drizza ussa tenor las disposiziuns da la lescha chantunala davart la protecziun da la natira e da la patria qua avant maun (art. 26 ss.).

Art. 46 Aboliziun dal fond per la protecziun da la natira e da la patria

Las regulaziuns dals art. 8 e 9 da la lescha vertenta per promover la protecziun da la natira e da la patria en il chantun Grischun concernent la finanziaziun da las mesiras da promoziun sin il champ da la protecziun da la natira e da la patria èn

pauc transparentas e n'èn betg sa cumprovas en la pratica (vesair latiers las explicaziuns tar l'art. 37). Il fond per la protecziun da la natira e da la patria, che vegn manà en la bilantscha dal quint dal chantun (conto 2800.4161), sco er la finanziaziun speziala dal quint current (classificaziun 4772) vegnan perquai abolids. Ils 400'000 francs ch'èn avant maun en il fond vegnan attribuids al fond da la lottaria naziunala e dastgan vegnir duvrads obligatoricamain mo per incumbensas da la protecziun da la natira e da la patria.

Art. 47 Referendum ed entrada en vigur

Naginas remartgas.